

EL LLEGAT MUSICAL D'ORFEU

MARÍA ROSELLÓ FLICH

IES Honori Garcia (La Vall d'Uixó)

Resum

Amb el següent article es proposen diferents activitats per a aprofundir en el mite d'Orfeu i Eurídice des d'un punt de vista musical i amb un enfocament plurilingüe, fonamentat en la metodologia CLIL¹ ("Content and Language Integrated Learning")

Paraules clau

CLIL, òpera, Orfeu i Eurídice, Barroc, teoria dels afectes, caràcter, Competències Clau, Audacity.

Introducció

Quan el comte Giovanni Bardi va impulsar la creació de la Camerata Fiorentina a la Florència dels Mèdici, ni ell ni els intel·lectuals que formaren part d'aquesta agrupació eren conscients de la repercussió que les seues idees i aportacions al món de la música tindrien, no sols durant el Barroc sinó també als períodes posteriors. Personatges com Girolamo Mei (1519-1594), Jacopo Peri (1561-1633), Giulio Caccini (1551-1618), Ottavio Rinuccini (1562-1621) i Vincenzo Galilei (ca. 1520-1591) van reflexionar sobre la presència de la música a la tragèdia grega i van arribar a les següents conclusions: la tragèdia grega era tota cantada, la textura musical dels cants, a diferència de la polifonia de l'època, era monòdica i el cant era individual (en contraposició a les composicions

¹ Aquest terme fou encunyat l'any 1994 per David Marsh (professor de la Universitat de Jyväskylä (Finlàndia) i es refereix a una metodologia mitjançant la qual s'ensenyen una o diverses assignatures en una llengua estrangera, integrant així l'aprenentatge dels continguts de l'assignatura i l'aprenentatge de la llengua.

renaixentistes més usuals a quatre veus, que inclús podien arribar a vuit). Aquestes disquisicions, influenciades també per les manifestacions precedents en les quals s'expressava el drama mitjançant la música (*La Favola d'Orfeo*², l'intermezzo florentí o la *commedia dell'arte*³), van desembocar en l'anomenat *dramma per musica*, que ben entrat el segle XVII passaria a anomenar-se òpera⁴.

Durant tot el període barroc (1580-1750) les òperes van agafar els seus arguments de fonts mitològiques clàssiques o també històriques. Una de les grans històries que la mitologia clàssica ha aportat al gènere operístic és la d'Orfeu i Eurídice. Aquest mite forma part de l'adaptació textual que el grup Galatea va realitzar sobre *Les Metamorfosi* d'Ovidi i que, durant aquest curs acadèmic 2016-2017, s'ha inclòs en un projecte col·laboratiu entre diferents centres d'educació secundària: l'IES Botànic Cavanilles de La Vall d'Uixó, l'IES Francesc Tàrraga de Vila-real, l'IES Honori Garcia de La Vall d'Uixó i l'IES Joan Baptista Porcar de Castelló. A més de comptar amb la col·laboració dels alumnes del Conservatori Professional de Música de Castelló "Mestre Tàrraga" i dels alumnes de l'IES Matilde Salvador. Entre les activitats desenvolupades al voltant d'aquest conte musical a l'IES Honori Garcia està la que presentem en aquest article.

Marc teòric i curricular

El currículum de Música de la Comunitat Valenciana⁵ estableix que al llarg de l'etapa d'Educació Secundària Obligatoria s'han d'estudiar les diferents manifestacions musicals en el seu context històric. Aquest bloc de continguts, "Contextos musicals i culturals", ens dona peu a poder treballar els gèneres musicals que van sorgint al llarg de la història i les característiques estilístiques de cada període. Així doncs, fonamentat en aquest marc legal està no sols l'estudi del naixement de l'òpera sinó també dels arguments en què els llibretistes es basaven en aquestes primeres òperes barroques. I no és casualitat que el mite d'Orfeu, on la música és un factor primordial en la catarsi dels personatges siga un dels temes elegits als inicis de l'era barroca. A més, cal tenir en compte que al llarg del segle XVII i principis del segle XVIII els filòsofs de la música parlaran de la

²Fou composta pel poeta Angelo Poliziano i en ella es recrea el mite d'Orfeu a partir de les *Metamorfosi* d'Ovidi. (Menéndez Torrellas, G. *Historia de la ópera*, Ediciones Akal, Madrid, 2013).

³ Aquest gènere teatral presentava una gran varietat de números musicals (cançons, serenates, danses, números solistes i conjunts vocals) i va influir en la creació dels personatges de les òperes còmiques posteriors. Op.cit.

⁴ Etimològicament, la paraula d'origen llatí "òpera" és el plural d'"opus", que significa "obra".

⁵ Decret 87/2015 de 5 de juny, DOCV Núm. 7544/10.06.2015

capacitat d'aquest art sonor per a commoure a l'oient mitjançant tota una sèrie de recursos compositius amb els quals poder crear sensacions que facin aflorar els sentiments en l'espectador (teoria dels afectes). Llegint o escoltant el mite és evident que aquesta teoria de la qual ens parla l'home barroc, ni és nova ni deixarà de formar part de molts gèneres musicals que aniran sorgint al llarg de la història (la música cinematogràfica, teatral, publicitària, la música dels videojocs,...) En definitiva, la música té un caràcter, apel·la al sentiment, és capaç de commoure i inclús d'educar a l'oient, per això el mite òrfic en el qual es manifesten totes aquestes qualitats de la música ha sigut tan recurrent dins del gènere operístic.

L'activitat que anem a desenvolupar se situa dins d'una unitat didàctica CLIL per a 3r d'ESO, en la qual l'alumne haurà de ser capaç de relacionar la música del període barroc amb el seu context, diferenciar les característiques musicals d'aquest estil i reconèixer-les en l'audició, conèixer les noves formes vocals i instrumentals d'aquest període (entre elles l'òpera), valorar la tasca realitzada pels grans compositors d'aquesta època (Antonio Vivaldi, George Friedrich Händel i Johann Sebastian Bach) i reconèixer els instruments més utilitzats. El moment de realització de l'activitat al llarg de la unitat pot variar en funció de les necessitats del professor/a o del ritme de treball de l'alumnat. En el nostre cas s'ha optat per utilitzar-la com a activitat motivadora al principi de la unitat i a la qual poder anar fent referència al llarg de les explicacions en moments clau com l'estudi del naixement de l'òpera, els títols de les primeres òperes barroques (*L'Euridice* de Jacopo Peri i *L'Orfeo, favola in musica* de Claudio Monteverdi) i la *teoria dels afectes*.

Els diferents exercicis que formen part de l'activitat tenen com a recurs central “contar una història” (*storytelling*) per assolir els següents objectius de música i de llengua:

1. Reconèixer la importància del mite d'Orfeu al llarg de la història de la música i justificar-ho mitjançant l'anàlisi del paper de la música al mite.
2. Comprendre textos escrits en llengua anglesa.
3. Reconèixer l'ordre cronològic dels esdeveniments en un text.
4. Utilitzar adjectius per a descriure el caràcter de la música.

5. Relacionar una música amb una imatge tenint en compte el caràcter de la música i allò que expressa la imatge.
6. Fer ús del software necessari (Audacity, presentacions o inclús aplicacions d'Internet com Prezi) per elaborar amb les imatges donades una presentació multimèdia que incloga la narració del conte i una música de fons que s'adeqüe al moment de la història i al caràcter de les imatges.

Aquest treball respon a una perspectiva intercompetencial. D'una banda, l'alumne pren consciència de la música com un mitjà d'expressió cultural de cada època i també de la transferència i pervivència de la mitologia clàssica al llarg dels segles (Competència en la Consciència i Expressions Culturals). Alhora, l'alumne intercanvia opinions i informació amb els companys de forma oral, llig el text tantes vegades com siga necessari per poder comprendre el contingut, escriu en la llengua estrangera les respostes als exercicis proposats, verbalitza el conte, escolta i tracta de comprendre les instruccions donades pel professor/a en llengua estrangera. En definitiva, l'alumnat està treballant les quatre habilitats lingüístiques: comprensió oral, comprensió escrita, expressió oral i expressió escrita (Competència en Comunicació Lingüística). D'altra banda, es potencia l'ús de la tecnologia amb la finalitat de crear una presentació multimèdia (Competència digital) que en el seu procés d'elaboració requerirà del diàleg, posada en comú i organització de la tasca per part dels membres del grup (Competències Socials i Cíviques) i també deixa oberta la possibilitat de cercar diferents tipus de música que representen l'escena que s'està desenvolupant en cada moment de la història (Sentit d'iniciativa i esperit emprenedor i Competència per aprendre a aprendre).

Desenvolupament de l'activitat

El recurs educatiu que presentem es desenvolupa al llarg de sis exercicis.

Exercici 1

Es tracta d'un exercici de vocabulari previ a la lectura del conte en el qual els/les alumnes han de relacionar deu paraules que apareixeran en el text amb unes imatges representatives. En aquest moment de l'activitat treballen per parelles, comentant i

ajudant-se els uns als altres. Una vegada realitzada la correcció a nivell de grup, es passa a la següent activitat, centrada en la història.

1. Label the following pictures.

		
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
	<input type="text" value="Grief"/>	<input type="text" value="Lyre"/>
<input type="text"/>	<input type="text" value="Meadow"/>	<input type="text" value="Nymph"/>
	<input type="text" value="To pray"/>	<input type="text" value="Heel"/>
<input type="text"/>		<input type="text" value="Boatman"/>
	<input type="text" value="Grass"/>	
<input type="text"/>		<input type="text"/>
	<input type="text"/>	<input type="text"/>

Exercici 2

Seguint amb el treball per parelles, es presenta als alumnes un text amb sis paràgrafs desorganitzats que hauran de llegir, comprendre i ordenar per a donar sentit al conte. Aquesta és la part més complexa ja que aniran apareixent al llarg del text moltes més paraules desconegudes per a l'alumne, el significat de les quals podrà esbrinar amb l'ajuda del professor i d'altres companys. Una vegada organitzats els

paràgrafs del text es realitzarà una lectura en veu alta durant la qual s'aniran resolent tots els dubtes que tinguen els alumnes a l'hora de comprendre el text.

2. Organise the paragraphs of the story.

Orpheus and Eurydice

Orpheus went quickly to her, but he could not avoid her death. Broken by his grief, Orpheus prayed to the Olympus Gods for returning Eurydice's life. But neither the tears nor the petitions could move the heaven's divinities.

Finally, appeared in front of Pluto and Proserpine, kings of Hades and prayed to them with these words:

"Oh, Gods from the darkness! The gods of the light did not hear me. You Gods, give me the chance to resuscitate my Eurydice."

After accepting the proposal they began the ascent. But, when they had almost arrived at the cave exit, Orpheus turned back his eyes to his beloved, and instantly Eurydice was trapped another time in the deepest place of the Hades.

Pluto and Proserpine could not disagree with that petition and let Eurydice return with one condition: Orpheus could not turn back his head to see her until they were out from there.

Desperate, he travelled to the Underworld to implore the Hades divinities. First of all, he crossed the stage of unburied dead people, an enormous area inhabited by ghosts. There, Caront the boatman helps the dead souls to cross the river Arqueront. Afterwards, he was expected by Cerberus, the feared dog of three heads, who calmly succumbed after hearing the sad melody from Orpheus' Lyre.

Once upon a time, in a faraway land, lived a nymph called Eurydice. She was very happy because she was just mamed with her beloved Orpheus. One day, while she and other nymphs were running in the meadow and playing on the fresh grass, a venomous snake bit her heel.

Traducció del text extret de *Metamorfosis*⁶

Exercici 3

⁶ Mª Teresa Beltrán, Mª Teresa Cases, Mercedes García, Mª José Domínguez i Judit Gual, *Metamorfosis*, <http://www.lulu.com/es/>, La Vall d'Uixó, 2013.

En aquest exercici es presenten dotze imatges que poden relacionar-se amb diferents moments del conte. La tasca que han de realitzar els alumnes és relacionar eixes imatges amb dotze fragments textuais extrets del conte i, per últim, ordenar cada imatge-fragment de text seguint l'ordre cronològic d'esdeveniments de la història.

3. Match every box text with a picture representing the content of that part of the story. Then, put them in the correct order regarding the story progression.

[...] instantly Eurydice was trapped another time in the deepest place of the Hades.

[...] Desperate, he travelled to the Underworld to implore the Hades divinities. [...]

[...] calmly succumbed after hearing the sad melody from Orpheus Lyre. [...]

[...] One day, while she and other nymphs were running in the meadow and playing on the fresh grass, [...]

[...] Pluto and Proserpine could not disagree with that petition [...]

Once upon a time, in a far away land, lived a nymph called Eurydice. She was very happy because she was just married with her beloved Orpheus. [...]

[...] There, Caront the boatman helps the dead souls to cross the river Arqueront. [...]

[...] a venomous snake bit her heel. [...]

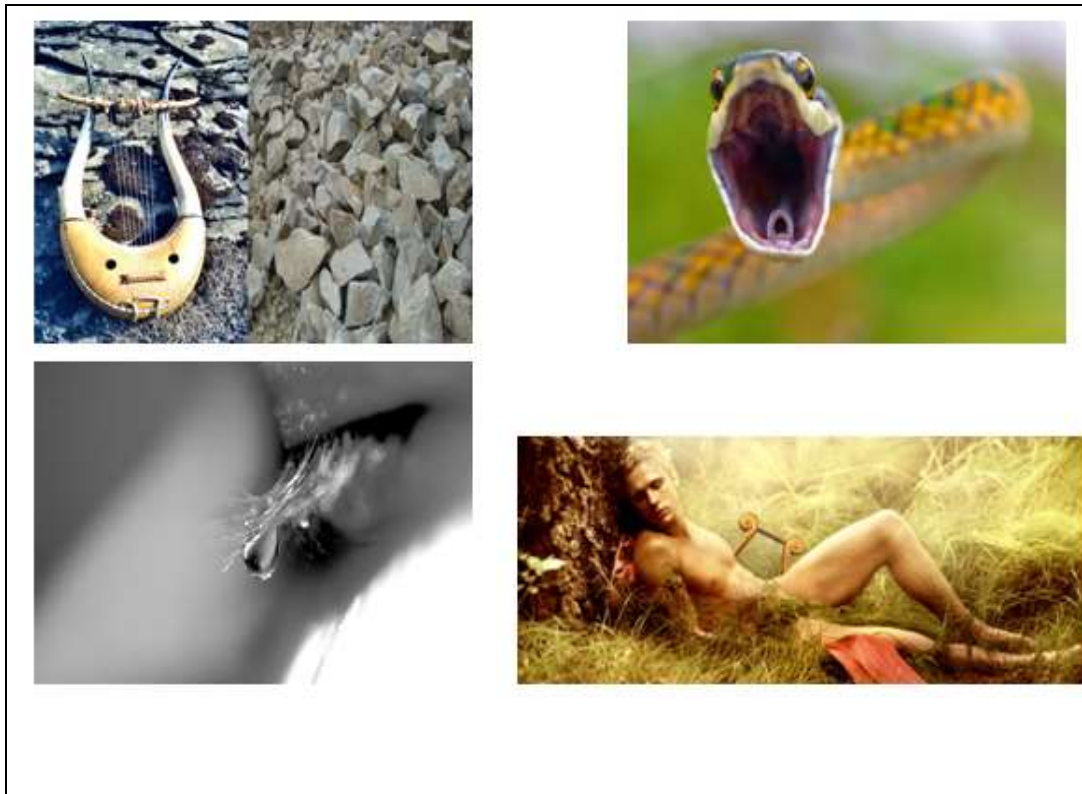
[...] After accepting the proposal they began the ascent. But, when they had almost arrived at the cave exit, Orpheus turned his eyes back to his beloved [...]

[...] Orpheus prayed to the Olympus Gods for returning Eurydice's life. [...]

[...] Orpheus went quickly to her, but he could not avoid her death. [...]

[...] Afterwards, he was expected by Cerberus [...]

Exercici 4

Amb aquesta activitat, que serveix de preparació per a l'elaboració d'una de les parts de la tasca final, es pretén conscienciar els alumnes de les diferents sensacions i sentiments que pot produir la música en funció dels elements que la formen, fomentar l'ús d'adjectius en llengua anglesa per a descriure el caràcter d'una sèrie de fragments musicals que després podran ser inclosos pels alumnes a la presentació multimèdia final i explicar en la llengua estrangera quins són els elements musicals que influeixen en el caràcter de cadascun dels fragments escoltats. Els fragments seleccionats són: “Dansa dels esperits benaventurats” de l'òpera *Orfeu i Eurídice* (Cristoph Willibald Gluck), “Dansa dels cavallers” del ballet *Romeu i Julieta* (Sergei Prokofiev), “May it be” cançó de Enya que apareix al film *El Senyor dels Anells: la Companyia de l'Anell* i “Lascia ch'io pianga” de l'òpera *Rinaldo* (George Friedrich Händel).

4. Listen to the following music excerpts and choose the adjectives from the box to describe the character of every melody.

Peaceful	nostalgic	threatening	bucolic	dreamy
----------	-----------	-------------	---------	--------

Melody 1: _____

Melody 2: _____

Melody 3: _____

Melody 4: _____

Exercici 5

Amb la finalitat de relacionar música i imatge, els/les alumnes han de triar una foto que represente cadascun dels fragments de l'exercici anterior, de manera que també es realitza una aproximació a l'ús de la música en el llenguatge audiovisual.

5. Now, choose a picture representing every music excerpt and justify your answer.

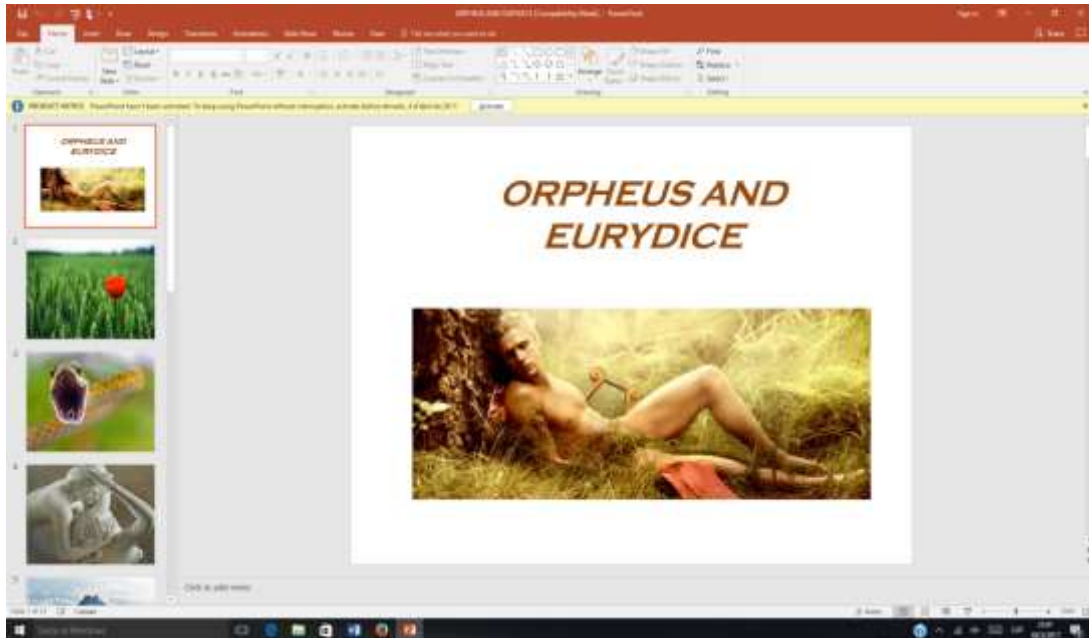
Tasca final: presentació multimèdia

Si analitzem el contingut dels exercicis anteriors i l'objectiu de cadascun d'ells es pot observar que parteixen necessàriament d'una organització temporal i que cada exercici té sentit gràcies a la realització de l'anterior. Per això, la tasca final serà l'instrument a partir del qual podrem avaluar els nostres alumnes.

Aquest projecte, que serà elaborat en grups de tres o quatre membres, consta de dues parts: d'una banda, el treball de la imatge i d'altra banda, el treball de l'àudio. No obstant, tenint en compte que es desenvolupen diferents tasques al llarg de cadascuna d'aquestes fases, els/les alumnes hauran d'organitzar-se i establir diferents rols de treball dins de cada grup. Així doncs, pel que fa a la primera fase, el primer pas que hauran de realitzar els alumnes serà elegir un seguit d'imatges que representen diferents moments del conte, sense oblidar que també han d'incloure una imatge que

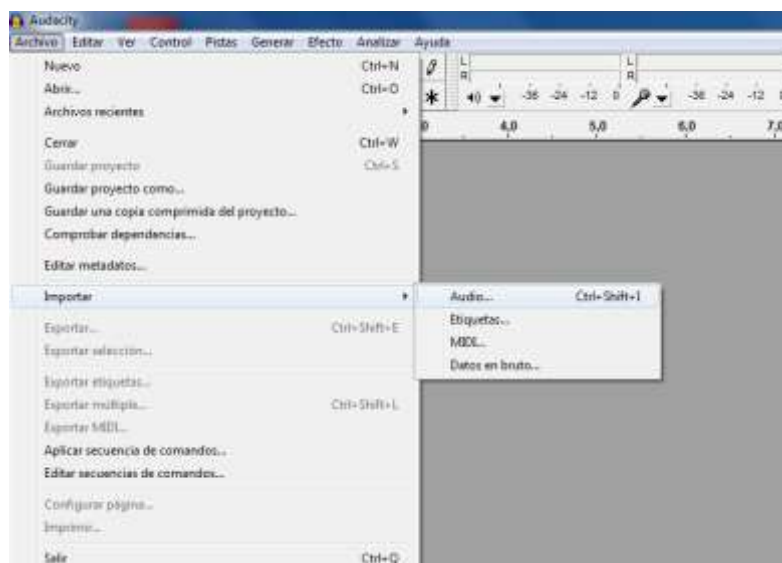
acompanye el títol. Amb aquest material visual crearan una presentació en la qual inseriran una imatge per diapositiva, ocupant tota la grandària d'aquesta (imatge 1).

Imatge 1

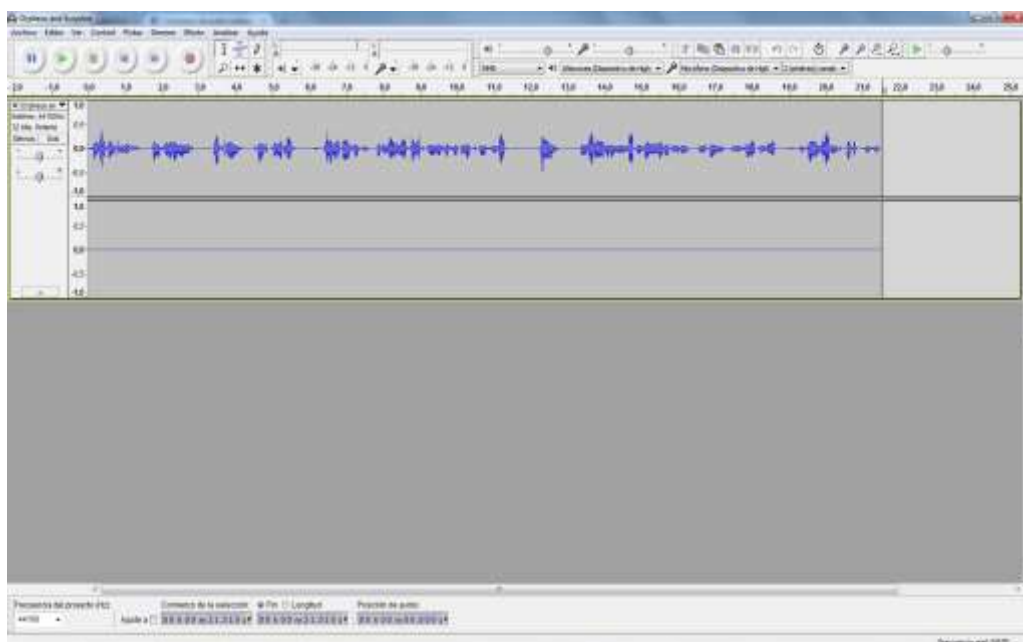

En la segona fase del projecte, es durà a terme l'enregistrament de la narració del conte mitjançant una gravadora digital o un mòbil. L'arxiu creat s'importarà amb el software lliure d'edició d'àudio Audacity (imatge 2) i es deixarà preparat per a incloure la música de fons que sonarà en cada moment del conte (imatge 3).

Imatge 2

Imatge 3

D'altra banda, s'hauran de seleccionar diferents fragments musicals que s'adeqüen pel seu caràcter a la història i a les imatges que es projectaran en cada moment i, alhora, cadascun d'aquests fragments s'haurà de retallar i editar.

Finalment, en el mateix arxiu d'àudio s'inclouran dues pistes, una per a la narració i una altra per a la successió de fragments musicals que l'acompanyaran (imatge 4). Després, l'arxiu sonor complet s'exportarà en format mp3 (imatge 5).

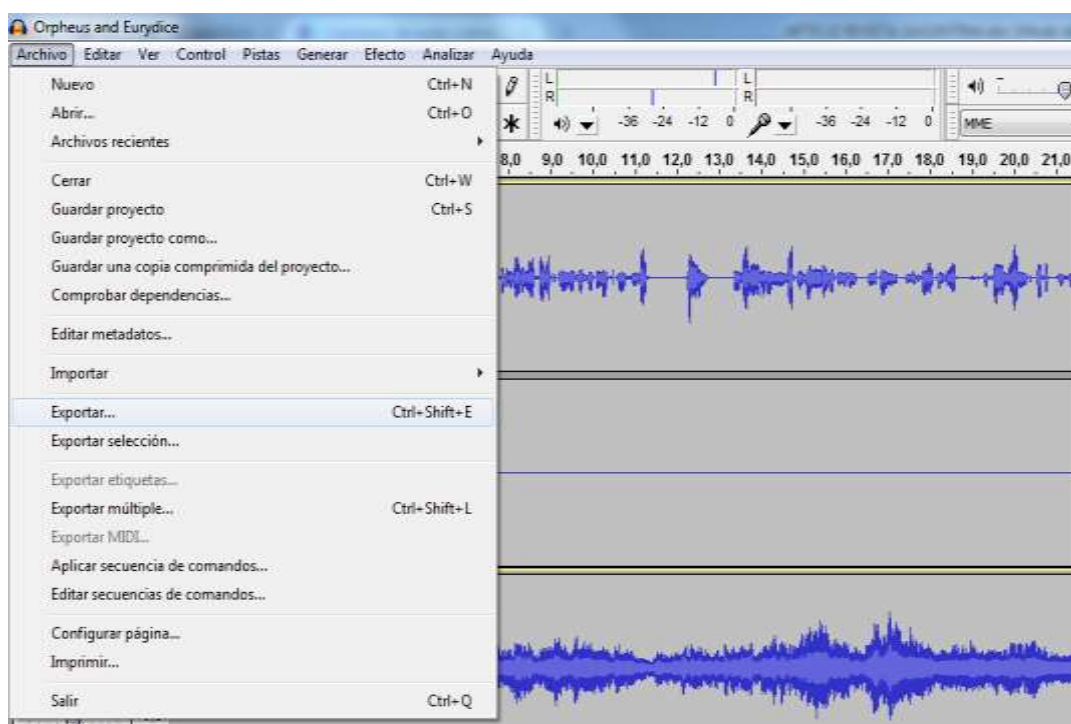
Imatge 4

PISTA 1: Narració

PISTA 2: Música

Imatge 5

Aquest arxiu és el que s'inclourà en la presentació, tenint en compte que s'haurà d'indicar el temps que romandrà cada diapositiva per a que àudio i imatge estiguen sincronitzats.

Conclusions

Analitzant tot allò exposat en el desenvolupament del recurs que hem presentat, considerem que pot ser d'utilitat per a altres experiències docents dins d'un entorn metodològic CLIL, ja que s'incideix tant en continguts de música com en continguts de llengua. Però també es fomenta el coneixement de la cultura clàssica, l'ús de les TIC, el treball cooperatiu, l'autoaprenentatge, la sensibilitat musical i el gust per crear projectes estèticament bonics. A tot això, a més, cal afegir un aspecte fonamental: el desenvolupament de la major part de les competències clau establertes pel currículum LOMQE.

Bibliografía

- Beltrán, Mª Teresa; Cases, Mª Teresa; García, Mercedes; Domínguez Mª José; Gual, Judit. *Metamorfosis*, La Vall d'Uixó, 2013. Disponible en: <http://www.lulu.com/es/>
- Coyle, Do; Hood, Philip; Marsh, David. CLIL: Content and Language Integrated Learning, Cambridge University Press, 2010.
- Fubini, Enrico. *La estética musical desde la Antigüedad hasta el siglo XX*, Alianza Música, Madrid, 2005.
- Menéndez Torrellas, Gabriel. *Historia de la ópera*, Ediciones Akal, Madrid, 2013.